

KARAHİSARISÂHİB MÜFTÜSÜ HÜSEYİN EFENDİZÂDE ES-SEYYİD ABDULLAH VEHBİ EFENDİ

MUFTİ OF KARAHİSARISÂHİB HÜSEYİN EFENDİZÂDE ES-SEYYİD ABDULLAH
VEHBİ EFENDİ

Eyüp KURT

Dr. Öğr. Üyesi., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam
Tarihi Anabilim Dalı, ekurt@aku.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-0351-9575

Öz

Osmanlı devlet teşkilatının ilmiye sınıfına mensup Müftü Abdullah Vehbi Efendi ve ailesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kayıtlarda "es-seyyid" olarak geçen bu ailenin Medine kökenli olduğu varsayılmaktadır. Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin babası Hüseyin Efendi Karahisarısâhib'te Nakîbuleşraf Kaymakamlığı'nın yanında kendisine tahsis edilen tekkede halvetî şeyhi olarak görev yapmıştır. Bu tekkenin daha sonra medreseye dönüştürüldüğü ve "Dağ Medresesi" olarak meşhur olduğu bilinmektedir. Oğul Abdullah Vehbi Efendi ise aynı yerde müftü, müderris, câbî gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Torun Mehmet Vahid Efendi de müderris olup şehrin eğitim kurumlarından Alaca Medrese'de görev yapmıştır. Bunlar muhtelif tarihlerde vefat etmişler ve Akmescit Camii haziresine defnedilmişlerdir. Küreselleşen günümüz dünyasında "öteki" ile birlikte yaşamın kaçınılmaz olması, deneyimlerinden istifade edilmesi noktasında Osmanlı devletini, sadece Müslümanlar için değil aynı zamanda tüm insanlık için de önemli hale getirmiştir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin yıkılışa doğru gittiği bir dönemde devlet teşkilatının üç önemli meslek grubundan birini oluşturan ilmiye sınıfının durumunun aydınlatılması önemle üzerinde durulması gereken hususlardan olmalıdır. Daha önce konuyla ilgili muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok ilgili şer'iyeye sicillerinden hareketle oluşturulmuştur. Biz de bahsi geçen kayıtlardan istifade etmekle birlikte ailenin torunlarından bir akademisyenin çalışmamıza yazar olarak destek vermiş olması konuyla ilgili daha özel verilere ulaşmamıza vesile olmuştur. Bu durumun getirdiği bir sonuç olarak aileyle ilgili bazı kayıt, kalıntı ve rivayetleri elde etme imkânı ortaya çıkmıştır. Bunlar Şeyh Hüseyin Efendi'nin mezar taşı, aileye ait mesken-medrese yerleşkesinde yer alan çeşme kitabesi ve içerisinde oğul Mehmet Vahid Efendi'nin şiirlerinin yer aldığı bir divandır. Çalışmamız analiz ve sentez yöntemiyle oluşturulmuş olup, araştırmamızın vücuda getirilmesi için sicillerinden, ilgili araştırmalardan ve sözünü ettiğimiz kalıntılardan faydalanılmıştır. Bahsi geçen eserlerden hareketle yapılan bu çalışmayla, sözünü ettiğimiz kalıntılar ilim âlemine kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İlmîye Sınıfı, Karahisarısâhib, Şeyh Hüseyin Efendi, Müftü Abdullah Vehbi Efendi.

Abstract

Mufti Abdullah Vehbi Efendi and his family, who were members of the scholarship class of the Ottoman state organization, constitute the subject of this study. It is assumed that this family, known as "es-sayyid" in the records, originated in Medina. Mufti Abdullah Vehbi Efendi's father, Hüseyin Efendi, served as the Khalwati sheikh in the khangah allocated to him next to the Nakibuleşraf District Governorship in Karahisarısâhib. It is known that this lodge was later converted into a madrasah and became famous as the "Mountain Madrasa". Son Abdullah Vehbi Efendi, on the other hand, held important positions such as mufti, mudarris, and cabi at the same place. Grandson Mehmet Vahid Efendi was also a professor and worked at Alaca Madrasa, one of the city's educational institutions. They died on various dates and were buried in the Akmescit Mosque burial ground. The fact that it is inevitable to live with the "other" in today's globalizing world has made the Ottoman state important not only for Muslims but also for all humanity in terms of benefiting from its experiences. Therefore, enlightening the situation of the scholarship class, which constitutes one of the three important professional groups of the state organization in a period when the Ottoman Empire was on the way to collapse, should be one of the issues that should be emphasized. Various studies have been done on the subject before. These studies are mostly based on the relevant sharia registers. Although we also benefited from the aforementioned records, the fact that an academician, one of the grandchildren of the family, supported our study as a writer, has enabled us to reach more specific data on the subject. As a result of this situation, it has become possible to obtain some records, remains and rumors about the family. These are the tombstone of Sheikh Hüseyin Efendi, the fountain epitaph in the family residence-medrese campus, and a divan containing the poems of his son Mehmet Vahid Efendi. Our study has been created by analysis and synthesis method, and in order to bring our research to life,

the sharia registers, related researches and the remains we have mentioned have been used. With this study, based on the aforementioned works, the aforementioned remains were brought to the world of science.

Keywords: Ottoman Empire, Scholarship Class, Karahisarısâhib, Sheikh Hüseyin Efendi, Mufti Abdullah Vehbi Efendi.

Giriş

Ülkemizin önemli şehirlerinden biri olan Afyonkarahisar, iç-batı Anadolu'da yer almaktadır. Anadolu'yu Batı Akdeniz, Ege ve Marmara'ya bağlayan kavşak noktasında olması nedeniyle Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde stratejik açıdan hep önem arz etmiştir. Günümüzde ise, bahsi geçen özelliklerinin yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlığımızın kazanılmasının çok önemli bir halkasını teşkil eden Büyük Taarruz'un başlangıç noktasını oluşturması yönüyle de ayrıca dikkat çekmiş ve çekmeye devam etmektedir. Milletlerin hafızası, üzerinde yaşayan insanların içinde yaşadıkları dönemi anlamlandırma ve geleceklerini öngörme konusunda önem arz eder. Bu durumu realize edemeyen bir kuşağın mutlu bir yaşam sürmesi, geleceğine güvenle bakması ve varislerine sürdürülebilir bir gelecek bırakması çok zordur. Cumhuriyet döneminden önce bu toprakları hâkimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti, diğer devletlerde olduğu gibi yönettiği toplumun en gelişmiş kurumu olarak tanımlanabilir. Bu kurumun işletmecileri durumundaki yöneticiler, kuruluş ilkelerine uygun olarak muhtelif alanlara ait hizmetleri yerine getirmek üzere kalifiye eleman istihdam etmişlerdir. Bu sahaların, devleti oluşturan toplumun kültürüne göre şekillenmesi eşyanın tabiatı gereğidir. Osmanlı Devleti'nde de bahsi geçen hizmetleri yerine getirmek üzere "seyfiye", "kalemiye" ve "ilmiye" olmak üzere üç meslek grubu oluşturulmuştur. Bunlardan "seyfiye" askeri zümreyi, "kalemiye" bürokratları ve "ilmiye" ise ulema sınıfını oluşturmuştur. "İlmiye" sınıfını oluşturan ulemâ; genellikle şeyhülislam, nakîbuleşraf, kazasker, kadı, müderris gibi ilim, diyanet ve yargı alanlarında istihdam edilmişlerdir (İpşirli, 2000, 22/141). Bu hizmetlerin toplum hayatındaki yeri ve önemi nedeniyle bu zümre, gerek toplum hayatının ve gerekse devletin kurumsal yapısının sürdürülebilirliği açısından son derece önem arz etmiştir.(Atik, 2000, 32) Bundan dolayı yönetici kesim ilmiye sınıfına gerekli ehemmiyeti göstermeye çalışmıştır. Bu durum, devletin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde giderek gelişme seyri izlemişse de sonraki dönemlerde gerileme eğilimi göstermiştir. Bu meslekleri yerine getiren zümrenin devlet nezdinde daha az önemli hale gelmesiyle, devletin ilerleyişini sürdüremez hale geldiği dönemin takriben örtüşüyor olması, bu sınıfın konuyla ilgili önemini göstermektedir (bk. Atay, 1983, 33; İpşirli, 1988, 276-277; Âli, 2015, 124; Aslan, 2019, 224).

Bir cihan devleti mesabesinde olan Osmanlı Devleti, öncelikle hanedanın mensup olduğu Türkler ve hilafet kurumunu üstlenmiş olmaları nedeniyle de tüm Müslümanlar açısından önemlidir. Aynı zamanda çok kültürlü toplumları asırlarca adalet içinde yaşatabilmenin örneği olmak bakımından tüm insanlık için de kıymetlidir. Küreselleşen günümüz dünyasında "öteki" ile birlikte yaşamının kaçınılmaz olması bu devletin çok kültürlü yönünü, deneyimlerinden istifade edilmesi noktasında daha da önemli hale getirmektedir.

Biz bu çalışmamızda sözünü ettiğimiz ilmiye sınıfının mensuplarından olup Karahisarısâhib'te Nakîbuleşraf, müftü, müderris gibi önemli görevlerde bulunan bir ailenin biyografisini eldeki verilerden yararlanarak ortaya koymaya çalışacağız. Kayıtlarda (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1210), İsam, 557/179) "es-seyyid" olarak geçen bu ailenin Medine kökenli olduğu, oradan Horasan'a sonra Konya ve Akşehir'e ve nihayet Karahisarısâhib'e yerleştikleri bilinmektedir. Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin babası bu şehirde Nakîbuleşraf Kaymakamlığı'nın yanında aynı zamanda kendisine tahsis

edilen tekkede halvetî şeyhi olarak görev yapmıştır. Bu tekkenin daha sonra medreseye dönüştürüldüğü ve "Dağ Medresesi" olarak meşhur olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili daha önce muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok ilgili şer'iyeye sicillerinden hareketle oluşturulmuştur. Biz de bahsi geçen kayıtlardan istifade etmekle birlikte ailenin torunlarından bir akademisyenin çalışmamıza yazar olarak destek vermiş olması konuyla ilgili daha özel verilere ulaşmamıza vesile olmuştur. Bu durumun getirdiği bir imkân ile ailenin ata yadigârı olarak nesilden nesile aktardığı bazı kayıt, kalıntı ve rivayetleri elde etme imkânı ortaya çıkmıştır. Bunlar Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin babası Şeyh Hüseyin Efendi'nin mezar taşı, aileye ait mesken-medrese yerleşkesinde yer alan çeşme kitabesi ve içerisinde oğul Mehmet Vahid Efendi'nin şiirlerinin yer aldığı bir divandır.

Çalışmamız analiz ve sentez yöntemiyle oluşturulmuş olup, çalışmamızda ailenin kökeni ve bilinebilen ataları ele alınmıştır. Ancak odak noktamız daha çok uzun süreli önemli kamu hizmetlerini yerine getirmiş olmaları nedeniyle Müftü Abdullah Vehbi Efendi ile babası Şeyh Hüseyin Efendi olmuştur. Çalışmamızda mezkûr müftü için bazen "Müftü Abdullah Vehbi Efendi", bazen de "Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi" adı tercih edilmiştir. Bunlardan ilki, uzun yıllar görev yaptığı şehir halkı arasında yaygın olan biçimi iken sonraki ise, bu zatın resmi kayıtlarda geçen ismidir. Her iki isme de akıştaki vurguya göre yer verilecektir. Aileyle ilgili ilk elden aldığımız bilgiler, şer'iyeye sicil kayıtlarının rehberliğinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın vücuda getirilmesi için öncelikle dönemin resmi nitelikli kayıtlarından olan sicillerinden istifade edilmiştir. Bunun yanında alana yönelik olarak yapılan araştırmalardan, hazırlanan tezlerden de faydalanılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, AKÜ Yayınları arasında yer alan Afyonkarahisar Vakıf Eserleri ile Afyonkarahisar Kütüğü yararlanılan kaynaklar arasındadır. Bu arada yerel tarihçi konumundaki araştırmacı yazarların eserlerinden de istifade edilmiştir. Bunlardan "şer'iyeye sicilleri", Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar arasındaki hukukî ilişkilere dair kayıtlar içerdiğinden, (Mehmet Ali Ünal, Osmanlı Müesseseleri Tarihi (Isparta, 1997), 236; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1998), 108–109; Yunus Uğur, "Şer'iyeye Sicilleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 39/8) gerek söz konusu müftü-müdürris ve gerekse bahsi geçen dönem ile ilgili çok kıymetli malumat ihtiva etmektedir. Bu kaynaklardan elde ettiğimiz verilerden hareketle ulaştığımız sonuçların alana sağladığı katkıyla bu sınıfa mensup binlerce aileden birinin görevi, yaşam koşulları vd. özellikler biraz daha aydınlanacaktır. Böylece konuyla ilgili araştırmacılara denizde bir katre kabilinden de olsa katkı sağlanmış olacağı kanaatindeyiz.

1. Karahisarısâhib Müftüsü Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi

1.1. Müftü-Müdürris Abdullah Vehbi Efendi'nin Babası: Şeyh Hüseyin Efendi

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin babası, kayıtlardaki (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 74) "Hüseyinzâde/Hüseyin Efendizâde" ifadesinden anlaşıldığı şekliyle Şeyh Hüseyin Efendi'dir. Ailenin Medine kökenli olduğu, buradan Horasan'a hicret ettiği, Horasan'da bilinmeyen bir süre ikamet edip ardından Konya'ya ve bir süre sonra da Akşehir'e (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1265-1272), İSAM, 580, 75) geldiği bilinmektedir. 557 numaralı Karahisarısâhib Şer'iyeye Sicili 179. sayfa 93 numaralı evrakta (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1210), İSAM, 557, 179) Karahisâr-ı Sâhib mutasarrıfı (bk. Pakalın, 1993, 2/536; Örenç, 2020, 31/377) olan Hüseyin Paşa Efendi'nin ilân-ı isyan eden Vidinli Pâsibânoğlu Osman üzerine hareket etmesi münasebetiyle "umur-u mütesellimlik (bk. Pakalın, 1993, 2/639; Özkaya, 2006, 32/32/203-204) işinin uhde-i dirayetine ihale ve tevfiz olunduğu" belirtilen

kişinin ismi “Seyyid Halil Efendizâde şerâfetlü es-Seyyid Hüseyin Efendi”dir. Seyyid Hüseyin Efendi’ye mütesellimlik işinin verildiğini ifade eden bu ibarenin altındaki tarih hicri 12 Ramazan 1212’dir. Bu; miladi 27 Şubat 1798 Salı gününe tekabül eder. Bu kayıtla birlikte Müftü Abdullah Vehbi Efendi’nin babasının Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi, dedesinin ise Seyyid Halil Efendi olduğu kesindir. Konya’dan Akşehir’e gelen kişinin dede Seyyid Halil Efendi olduğu tahmin edilmektedir.

Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi’nin 1748 yılından daha önceki bir tarihte Afyonkarahisar’a kardeşi ile birlikte gelip yerleştikleri 545 numaralı şeriyye sicilinden (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer’iye Sicil Defteri (1161-1162), İSAM, 545, 66) anlaşılmaktadır. Buna göre Akşehir kazası sakinlerinden Hatîbzâde Hacı Mehmed ve Aziz Ağa isimli kimselere ihale olunan güherçile (bk. M. Metin Hülagü, “Osmanlı Devletinde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11/ (2001), 73–93) satın alınması işi için bir ferman yayınlanmıştır. Adı geçen kişiler, güherçile temini için etrafta araştırma yaparlar. Bu araştırma sırasında “Karahisar kazası sakinlerinden Hacı Yusuf ve oğlu Halil, Seyyid Hüseyin ve karındaşı Mehmed, köle Hacı Ali ve Kuçur Hüseyin’in elinde güherçile olduğu tespit edilir. Adı geçen şahısların ellerindeki güherçileyi başkalarına satmayıp tophâne-i âmirenin ihtiyacı için Akşehirli Hatîb Zâde Hacı Mehmed ve Aziz Ağa’ya teslim ettikleri söz konusu kayıttan anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi’nin 1748 yılında Afyonkarahisar’da ikamet ettiği ve Akşehir’le irtibatını sürdürdüğü söylenebilir.

Müftü Abdullah Vehbi Efendi’nin babası ve dedesinin resmi kayıtlarda “es-Seyyid” sıfatıyla anılmış olmalarından hareketle bu soyun Peygamber Efendimiz’in torunu Hz. Hüseyin’e dayandığı kesin olduğu söylenebilir. Zira Osmanlı Devleti’nin "seyyid" olanların kayıtlarını titizlikle tutturduğu ve bu kişilerin isimlerinin resmi belgelerde “es-Seyyid” ilavesiyle yazıldığı (bk. Küçükaşçı, 2009, 37/41) bilinmektedir.

Baba Hüseyin Efendi’nin “şeyh” sıfatıyla anılması da dikkate değerdir. 548 numaralı Afyon şer’iyye sicilindeki bir kayıta,(Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer’iye Sicil Defteri (1170-1178), İSAM, 548, 125) Şeyh Hüseyin Efendi’nin Halvetiye tarikatı şeyhi olduğu ve “kendilerine mahsus ma’bed-i sulehâ ve mesken-i fukara olacak bir tekkelerinin bulunmadığını” bildirmesi üzerine, 19 Şevval 1171/26 Haziran 1758 tarihinde Kütahya’dan Karahisarısâhib mutasarrıfına, kadısına ve âyanına (bk. Pakalın, 1993, 1/150; Mert, 1991, 4/195) hitaben gönderilen iki buyuruldu ile ailenin ikameti için münasip bir hane bulunması istenmiştir. Bunun üzerine mahkeme marifeti ve o sırada Karahisarısâhib âyanı olan Abdülbâkizade Ahmed Ağa marifeti ile 800 kuruşa bir hane tespit edilmiş ve bu hane şeyhin üzerine hüccet ettirilmiştir. Sicilde bahsi geçen bu mesken, ailenin yaklaşık 250 yıldır elinde bulunan Sinan Halife (şimdiki adıyla Bademli) Mahallesi Dağ Sokak’taki, bitişiğinde Dağ Medresesi’nin yer aldığı evdir. Böylelikle ailenin Afyonkarahisar ikameti başlamıştır. Baba Şeyh Hüseyin Efendi’nin bir tarikat şeyhi olarak Afyonkarahisar’a irşad faaliyetleri için gönderildiği, kendilerine bir hane tahsisi yapılmasından hareketle söylenebilir.

Sinan Halife Mahallesi’ndeki hane, şehrin, Hıdırlık mevkiine doğru en son arsadır. Bölge eğimli bir arazi yapısına sahip olduğu için arsa, birbiriyle paralel üç set halindedir. Medrese binası Hıdırlık tepesine doğru olan en üst sete inşa edilmiştir. Alttaki iki sette ise üç katlı kâgir bir mesken ve meşruta binaları bulunmaktadır. Arsanın kuzey yani şehre doğru olan tarafı ise Sinan Halife Mescidi’ ne sınırdır. Hıdırlık tepesine komşu olan en üstteki setin batısında ahşaptan iki kanatlı yüksek bir giriş kapısı vardır. Bu giriş kapısının iç kısmında yüzü kuzeye dönük bir çeşmenin var olduğu 1950’lere kadar faal olarak kullanıldığı aile üyeleri tarafından bilinmektedir. Daha sonra yıkılan çeşmeden geriye, halen aile üyelerinin muhafaza ettikleri mermer bir kitabe kalmıştır. 84x61 cm. boyutlarındaki bu kitabenin altında 1119 tarihi vardır. Miladi 1785 yılına tekabül eden bu tarih, medrese, ev ve meşruta

binalarının tamamlandığı tarih olarak yorumlanabilir. Söz konusu mermer kitabede aşağıdaki mısralar yazılıdır:

*“Bu maarif menbaında bî-karar/ Dâr lisân haliyle bu çeşme sâr
İ'tibar tâmmiyle kıl iltifat/ Verdi Subhân âleme bendden hayât
İstedim ki ben o dergâhı bulam/ Rûz-u şeb seyrinde hem secde kılâm
İstesen de tâlib-i Hak bul kemâl/ Secdegâhımda niyaz et mâh-u sâl
Oldu bu beş beyt ile tarih sebat/ Gel Hüseyin aşkına iç mâh-u hayât (1119 h./ 1785m.)”*

Şekil 1. Dağ Medresesi Çeşme Kitabesi

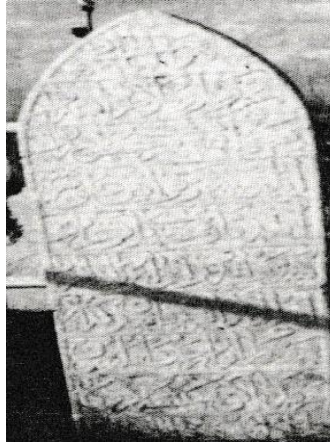
Şeyh Hüseyin Efendi'nin 1800'lü yılların başında vefat ettiği ve oğlu Müftü Abdullah Vehbi Efendi ve torunu Müderris Mehmet Vahid Efendi'yle birlikte Afyonkarahisar'da Akmescit Camii haziresine defnedildiği ailenin özel şeceresinde kayıtlıdır. Akmescit Camii, emekli Belediye memuru Ulvi Ayalp ve arkadaşlarının önderliğinde 1960 tarihinde büyük bir tamir görmüş ve camiye son cemaat mahalli ve kadınlar mahfili ilave edilmiştir (Mevlüt Üyümez vd., Afyonkarahisar Camileri, ts., 22). Bu tamir esnasında caminin batı tarafındaki üç mezar kaldırılarak yerine günümüzde Kur'an kursu olarak kullanılan bina da yapılmıştır. Ailenin üç kuşağının kaldırılan mezarlarında bulunan kemikler, aynı caminin yoldan giriş kapısının yanındaki mezara nakledilmiştir. Bu mezar, caminin bânisi el-Hâc Hamza el-Kettânî'nin mezarıdır. Lağvedilen mezarların taşları ise ailenin koruması altındadır. Bu taşlarda, dikili oldukları mezarlarda yatan zâtların adlarının açıkça geçtiği beyitler yazılıdır.

Bu arada caminin bânisi Kettânî'nin mezarı başında dikili durumda ve 1322/1904 tarihi kayıtlı olan mezar taşı da kalınlığı, mermerinin kesim şekli, yazılarının karakteri itibarıyla diğer üç mezar taşına benzemektedir. Bu taşların hepsinin, Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin torunu olan 1872-1952 yıllarında yaşayan ve şer'iyye sicillerinde Müftüzâde olarak kaydedilmiş (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (1338), İSAM, 653, 157; (Ergün,

2009, 377) Fâruk Efendi tarafından yazdırıldığını da aile üyeleri bilmektedir. Sözü edilen mezar taşlarından Şeyh Hüseyin Efendi'nin mezar taşında aşağıdaki beyitler şöyle sadeleştirilebilir:

*“Dolu ve taşkın denizin iktidarı zan olunmaz
Yani meşhur ismiyle Akşehir’li Hüseyin’dir
İlimlerin konularını neşr eylemiştir
Çayırılık çimenliği bol olan Karahisar’da ikamet etmiştir.
Ahirete mahsus çeşitli ilimleri de kazanmıştır
Ömrünün sonunda bu dünyadan göçtü
Allah’ın rahmeti onun üzerine bolca olsun
Her zaman tertemiz mezarına daima
Allah’ın rahmeti bolca olsun
Denizin en derin tarafında olunmaz (girilmez)”*

Şekil 2. Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin Akmesjid Camiî Haziresinden Nakledilen Mezar Taşı

62

Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi Karahisarısâhib Sancağı 556 ve 557 numaralı Şeriyye Sicillerindeki kayıtlara göre Afyonkarahisar’da 4 farklı zamanda toplam 1,5 yıl süreyle Nakîbu’l-Eşrâf Kâimmakamlığı yapmıştır.

556 (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer’iyye Sicil Defteri (1338), İSAM, 556, 132-133. bk. Nurşen Gök, III. Selim Döneminde Afyonkarahisar’ın Sosyal ve İktisadi Tarihi (1789-1808) (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 49) ve 557 numaralı Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şeriyye Sicillerindeki kayıtlara dayanarak Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin Nakîbu’l-Eşrâf Kâimmakamlık süreleri şöyle sunulabilir:

Tablo 1. Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin Nakîbu'l-Eşrâf Kâimmakamlık Süreleri

	Tayin Eden Nakîbu'l-Eşrâf	Atanma Tarihi	Ayrılma Tarihi	Toplam süre
İlk Atama	Seyyid İbrahim Efendi	1 Rebiu'l-Âhir 1194/ 07.03.1780	1 Cemâziye'l-Evvel 1194/ 04.06.1780	3 ay
İkinci Atama	Seyyid Mehmed Kamil Efendi	1 Zilkâde 1201/ 15.08.1787	1 Cemâziye'l-Âhir 1202/ 08.02.1788	6 ay
Üçüncü Atama	Seyyid Mehmed Derviş	1 Zilhicce 1202/02.09.1788	1 Sefer 1203/ 01.11.1788	2 ay
Dördüncü Atama	Seyyid Mehmed Faiz Efendi	5 Rebiu'l-Âhir 1208/ 11.10.1793	1208/ (11-21) 04.1794	6 ay

Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin kısa sayılabilecek bir süre yürüttüğü Nakîbu'l-Eşrâf Kâimmakamlık görevi, Peygamber Efendimizin soyundan gelen ve “sâdât” olarak isimlendirilen kimselerin sahip oldukları imtiyazların korunması ve bu zümreye dâhil olmadıkları halde sahte berat tedarik ederek “seyyidlik” iddiasında bulunan kimselerin bertaraf edilmesini sağlamak için ihdas edilmiş bir görevdir. Nakîbu'l-Eşrâf olan kişiler, vilayetlerde kendileri adına bu görevi yapacak kâimmakamlar tayin ederler ve kendileri de bizzat Seyyid olan bu kâim makamlar hem asıl görevlerini yapar hem de halkı ilgilendiren mühim meselelerde ve şehrin yöneticilerinin seçimlerinde etkili ve söz sahibi olurlardı (Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 94; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998); Ayrıca bk. Mehmet Güneş, “1822-1830 Yılları Arasında Afyon'da İlmiye Sınıfına Mensup Yöneticiler”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 3/1 (2001), 99). Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin işte bu görevi üstlendiği ve şehrin yönetiminde etkin kişilerden biri olduğu ifade edilmelidir. Yeri gelmişken Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin Nikâbet Mürâselesi'ni 557 numaralı şerhiye sicilinde geçtiği şekilde burada zikrederim:

Bu arada “mürâsele”; kadıların, kendilerine gelen ferman yahut beratları, kendilerine denk veya daha aşağı rütbelerdeki şahıs veya makamlara bildirirken yazdıkları yazılara verilen isim olduğunu (Pakalın, 1993, 2/621; Devellioğlu, 1993, 732; Ayrıca bk. Buzpınar, 2006, 32/32/322–324) ifade edelim.

“Kıdvetu's-Sâdâti'l-Kirâm Kâ'im Makâm sâbık es-Seyyid Hüseyin Efendi; Ba'de't-Tahiyâtü'l-Vâfiye inhâ olunur ki; Karahisâr-ı Sâhib ve Barçınlı ve Nevâhi-i Barçınlı ve Sincanlı kazalarının kâ'im Makâmı işbu sene semân ve mieteyn ve elf rebü'l-evvel'in beşinci gününden bâ ars ve muhızır cenabınıza ihâle ve tevcîh olunmuştur. Gerekdir ki sâdât-ı kirâma tevkîr ve ihtirâm idub kudât ve kâ'im Makâm senedleriyle tesyîd ve izhâr-ı alâmet-i huzrâ idenlerin def'inde ihtimâm ve cenâbınız dahi kimesneye alâmet-i huzrâ vaz'ından haşyet ve iddiâ-i neseb-i siyâdet idenleri tarafımıza havaleye mubâderet birle. İşbu emânet-i kübrâda kemâl-i iffet idub tevcihiyeye ve arûsiyye ve muhaddesât-ı sâire-i nâmarziyye nâmiyle

bir akçelerin almayub ve aldurmayub siyânet-i arz ve mallarında sa'y-i mevfûr zımmında şevketlu mehabbetlu kudretlu Pâdişâh-ı İslam ebbedehu'l-Lahi Teâlâ ilâ yevmi'l-Kıyâm hazretlerinin devâm-ı umr ve devletlericün sâdât-ı kiramın deavât-ı hayriyyelerin isticlâb idub her emirde şer-'i şerîfe imtisâl ile mazhar-ı şefaât hazreti seyyidu'l-Enâm-ı aleyhi efdalu't-tahiyyat ve İslam olasız." (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1210), İSAM, 557, 179. bk. Mehmet Soysal, 557 Numaralı Afyon Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îyye Sicili (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 74). Sonuç olarak Müftü-Müderriş Abdullah Vehbi Efendi'nin babasının Şeyh es-Seyyid Hüseyin Efendi, dedesinin ise Seyyid Halil Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Müftü-Müderriş Abdullah Vehbi Efendinin Doğumu

Şeyh Hüseyin Efendi Afyonkarahisar'a göç ettikten sonra medrese ve meşruta binasının yapımı bitinceye kadar ailesiyle birlikte şehir eşrafından Abdülbâkizade Ahmed Ağa tarafından misafir edilmiştir. Tam da bu günlerde Şeyh Hüseyin Efendi'nin hanımı hamiledir. Bir gece sancılanır. Ancak ev sahibine geceleyin rahatsızlık vermemek adına durumunu kimseye bildirmeden sabahın olmasını beklemeye koyulur. Bu arada ev sahibi, rüyasında Peygamber Efendimizi görür. Peygamberimiz misafirleri olan hanımın sıkıntısının olduğunu ve ilgilenmesini söyler. Uykusundan uyanan ev sahibi, hemen gerekeni yapar, misafirle ilgilenilir ve beklenen bebek dünyaya gelir. Doğan bebek, bu çalışmanın konusu olan Müftü Abdullah Vehbi Efendi'dir. Bebeğin doğumuna herkes gibi babası da çok sevinir. Bir gün bebeği kucağına alarak çevresindekilerin duyacağı şekilde; "Adam sen de kâğıt tüccarı olacak değil mi?" dediği aile üyelerince sözlü olarak rivayet edilmektedir. Böylece daha bebekken babasından dua alan Abdullah Vehbi Efendi'nin ilim yolunda geçecek hayatı başlamış olur.

1838-39 yıllarında Anadolu vilayetlerinde yapılan nüfus sayımlarının Afyonkarahisar'daki verilerine müracaat ederek Müftü es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi'nin doğum tarihini hesaplamak mümkündür. Bu kayıtlara göre Sinan Halife Mahallesi 39 numaralı hanede 95. sıra numarası ile kayıtlı olan kişinin özellikleri şöyle belirtilmiştir: "Uzun boylu, aksakallı, Sâbık Müftî Abdullah Efendi". İlgili sicil kaydında babasının ismi sütunu boş bırakılmış, yaşı sütununa ise 57 notu düşülmüştür (Kargı, 2016, 371). Bu tarihten hareketle Müftü es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi'nin doğumu 1838-57= 1781 yılı olarak hesaplanabilir.

64

1.3. Abdullah Vehbi Efendi'nin Müderrişliği ve Müftülüğü

Ailenin ilmiye sınıfına mensup oluşu Abdullah Vehbi Efendi'nin ilim tahsil etmesi için itici bir güç olmuş, o da bir müderriş olarak yetiştirilmiş ve bu alanda resmi unvanla görev yapmıştır (Sarı, 2001, 2/4).

Hüseyinzâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi daha yirmi iki yaşındayken Çay-Sultan Alaaddin Medresesi'ne, Alaca (Umur Bey) Medrese'ye ve Turunç-zâde Ali oğlu Süleyman Ağa Medresesi'ne müderriş olarak atanmıştır. Tayin evrakındaki ibare aynen şöyledir: "Alaca (Umur Bey)Medresesi Vakfından karşılanmak üzere yarı hisseli müderrişlik görevinde olan İbrahim oğlu Salih Efendinin vefatıyla yerine Akşehirli Müderriş Hüseyin Efendi-zâde Seyyid Abdullah Halife 6 Muharrem 1222/16 Mart 1807 tarihinde tayin olmuştur"(Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1220-1224), İSAM, 558, 195; (Sarı, 2001, 2/4).

Bu tarihte başladığı müderrişlik görevini, müftü olarak görev yaptığı dönemde sürdürüp sürdürmediği bilinmemektedir. Mevcut kayıtlarda bu hususu aydınlatabilecek bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte Alaca Medresesi'nde, müftülük görevi bittikten sonra 1845'ten itibaren vefatına kadar müderrişlik yapmıştır (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1220-1224), İSAM, 558, 195. (bk. Gök, 1998, 13). Vefatı dolayısıyla yerine atanan oğluyla ilgili tayin evrakından (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1265-1272),

İSAM, 580,75. Mustafa Karazeybek vd., Afyonkarahisar Vakıf Eserleri (Afyon: Akü Yayını, 2005), 1/61) da bu durumu tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte aileye ait Dağ Medresesi'nde müderrislik yaptığına dair resmi bir kayda ulaşılamamıştır.

Hüseyinzâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi, 15 Eylül 1817 tarihinde Şeyhülislam'ın oluru ile Karahisarısâhib sancağına müftü olarak tayin olunmuştur (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1233), İSAM, 561, 70; (Sarı, 2001, 2/4). İlgili şer'îye sicilinde bu atamaya dair kayıt şöyledir:

“İzzet-me'âb Karahisar-i sâhib kazâsı sükkânından Hüseyin Efendizâde Es-Seyyid Abdullah Efendi! Ba'de's-selâm inhâ olunur ki kazâ-i mezbûr müftîsi Müftüzâde Ali Efendi'nin sû-i hâli ve senin ehliyet ve istihkâkın bâ-muhzır tarafımıza inhâ ve me'zûn ve bi'l-iftâ' olmak çekikında istid'â olunmağla mezbûr Ali Efendi hacr olunup yerine tarafımızdan sana iftâyâ izin virilmiştir. Gerekdir ki lede'l-istiftâ' esahh-ı akvâl-i eimme-i hanîfiyye aleyhim rahmeti Rabbi'l-beriyyeti ile iftâ' idüp kütüb-i mu'tebereden nakl-i sarîh ve imzâlarında kazâ-i mezbûr müftîsi olduğunu tasrîh eylesin.”

İlk atama ile iki yıl görev yapan Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin 17 Cemâziyelevvel 1233/ 1819 tarihli yeni bir kararname ile dönemin Şeyhulislamı Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi tarafından görevine devam etmesi istenmiştir. İlgili ibkâ mektubunda şunlar yazmaktadır:

“Hâlâ müftî Es-Seyyid Abdullah Efendi'nin ibkâ mektubudur. İzzetme'âb Karahisar-ı sâhib kazâsında me'zûn bi'l-iftâ Es-Seyyid Abdullah Efendi! Ba'de's-selâm inhâ olunur ki kazâ-i mezbûrda ahâlî beyninde hüsn-i sülûkün tarafımızainhâ ve hizmet-i celîle-i fetva kemâkân çekikında istid'â olunmağla tarafımızdan sana ibkâ olunmuştur. Gerekdir ki lede'l-istiftâ' esahi'l-akvâl eimme-i hanîfe aleyhim rahmeti Rabbihi'l-beriyye ile iftâ idüp kütübü mu'teberden nakl-i tasrîh ve imzâlarında Karahisar-ı sâhib müftîsi olduğunu tasrîh eylesin.” Hurre fi'l-yevmi't-tâsi' işrîn minşehr-i Rebiülâhir sene selâse ve selâsin ve mieteyn ve elf. Kad vasale ileyna ve kayd fi 17 ca. (Cemâziyelevvel) Sene 33 (1233). Mine'l-fakir Mekkîzâde Mustafa Âsım atâ anhümâ (Özdemir, 2013, 35).

Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi'nin ilk atamasından sonraki ikinci görev uzatması 27 Recep 1236/ 30 Nisan 1821'de yapılır. Şeyhülislam Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi tarafından yapılan ibkâ görevlendirmesinde şunlar yazılıdır:

“İzzet-me'âb Karahisar-ı Sâhib kazâsında me'zûn-ı bi'l-iftâ olan es-Seyyid Abdullah Efendi; ba'de's-selâm inhâ olunur ki kazâ-i merkûmda beyne'l-ahâlî hüsn-i sülûkun tarafımıza bâ arz inhâ ve hidmet-i celîle fetvây-ı kemakân hakkında istid'â olunmağla tarafımızdan iftâyâ sana izin verilmiştir” (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 74; (Ayrıca bk. Güneş, 2001, 97–98; Uzundal, 2011, 66, 49).

İkinci defa görevi ibkâ edilen Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi 25 Zilhicce 1236/ 13 Eylül 1821'de görevinden azledilecektir. Yerine atanan Mahmut Paşa Medresesi Müderrisi Süleyman Efendiye hitaben yazılan mektup şöyledir: “Kazâ-i mezbûr müftîsi es-Seyyid Abdullah Efendi'nin adem-i liyâkati ve nâ-ehil olduğu tarafımıza inhâ ve senin ehliyet ve haysiyetin bi't-tecrûbe ma'lûmumuz olmağla merkûm es-Seyyid Abdullah Efendi hacr olunup yerine kazâ-i merkûmda iftâyâ tarafımızdan sana izin verilmiştir.” (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 75; (Uzundal, 2011, 68,80, 167). Bu değişimin yapıldığı tarihte Osmanlı Meşihat Makamında Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi oturmaktadır. 28 Mart 1821'de göreve geldikten yaklaşık 1 ay sonra Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi'nin müftülüğünü ibkâ eden Şeyhülislam, 6 ay dolmadan bu kez onu ehliyet ve liyakati olmadığı gerekçesiyle görevden

almıştır. Önceki 4 yıl boyunca ehliyet ve liyakat sahibi olan Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi ne olmuştur da birden liyakat ve ehliyetten yoksun sayılmıştır bilinmez!

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin, müftülük görevine atandıktan üç ay sonra verdiği bir örnek fetvaya da bu çalışma sınırları içinde yer vermek uygun olacaktır. İlgili fetva, 561 numaralı şer'iye sicilinde kayıtlıdır:

“Hâlâ fazîletlü müftü es-Seyyid Abdullah Efendi'nin fetvâ mektubudur. İzzet-me'âb Karahisar-i sâhib kazâsında me'zûn âle'l-iftâ es-Seyyid AbdullahEfendi! Ba'de's-selâm inhâ olunur ki kazâ-i mezbûrede ahâlî-i Bender Hasan sülûkun bâi'lâm tarafımıza inhâ ve hürmet-i celîle-i fetvâ kemâkân çekikında istid'â olunmağla tarafımızdan sana ifâ olunmuştur. Gerekdir ki lede'l-istîfâ esahhi'l - akvâl eimme-i Hanefiyye aleyhim rahmeti Rabbi'l-âlemin ile iftâ idüp ketüb ma'ıyyetluden nakl-i sarîh ve imzâlarında kazâ-i mezbûre müftisi olduğı tasrîh eylesin hurrîre fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-işrîn min şehri Recebi'l-ferd sene selâse ve selâsin ve elf... Mustafa Asım aleyhi anhümâ

Kad vasale'l-beyân ve kayd fi 15 S.(Safer) Sene 33 (1233)/ 25 Aralık 1817(Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iye Sicil Defteri (1233), İSAM, 561, 70. (Özdemir, 2013, 65–66).

Hüseyin Efendizâde es-Seyyid Abdullah Vehbi Efendi, iki defa ibkâ edilen müftülük görevinden azledildikten sonra 1237 yılı Cemâziyel evvel ayının başlarında Sinan Halife mescidinin cemaatinin bol olması sebebiyle cami olmaya müstahak olduğı gerekçesiyle kendi “atıyeb malından/ tertemiz=helal” mescide yeniden bir minber yaptırmak için izin istemiş ve kendisine bu izn-i hümâyun verilmiştir (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 75; (Uzundal, 2011, 79).

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin 27 yıl içinde bazı fasılalarla 20 yıldan fazla Karahisarısâhib müftüsü olarak görev yaptığı, müftülük görevinden ayrıldıktan sonra da 1845-1850 arasında Karahisarısâhib'de Evkaf Müdürlüğünü yürüttüğü görülmektedir (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 75; (İlgar, 1992, 57; Sarı, 2001, 2/4). Müftü Abdullah Efendi'nin müftü olarak görevde olduğı yıllar şöyle bir tablo ile gösterilebilir:

Tablo 2. Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin Müftülük Yaptığı Yıllar

Atanması	Görev Yılları	Müftülük Süresi
İlk Atama	24 Eylül 1817-13 Eylül 1821 (Uzundal, 2011, 79)	4 YIL
İkinci Atama	26.07.1823-31.10.1825	2 YIL
Üçüncü Atama	24.04.1828(Kara, 2011, 122)-1836	8 YIL
Dördüncü Atama	2 Kasım 1839-5 Temmuz 1845 (Kara, 2011, 112)	6 YIL
Toplam		20 YIL

1.4. Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin Câbilik Görevi ve Vefatı

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin Alaca (Umur Bey) Medresesi'nde câbî(İpşirli, 1992, 6/6/530; Pakalın, 1993, 1/259) olarak vazife yaptığı da bilinmektedir. Umur Bey Medresesi'ne ait vakfiyelerden anlaşıldığına göre o dönemde vakfın gelirlerinin tahsili önemli problemlerden biridir. Şehirde görev yapmış saygın bir müftü, medresenin müderrisi, otoriter aynı zamanda halk arasında sevilen bir kişi oluşu gibi vasıflarından dolayı, vakfın gelirlerinin

tahsili görevi için 7 akçe yevmiye (Karazeybek, 2005, 1/62) karşılığında Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin bu görev için tercih edildiği çıkarımı yapılabilir.

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin şairlik (İlgar, 1992, 55–56; Sarı, 2001, 2/4) yönü de vardır. Kendisi gibi bir müderris olan oğlu Mehmet Vahid Efendi'nin (1827-1886) de şiir yazdığı ve bir şiir divanının olduğu bilinmektedir. Hatta Afyonkarahisar ile ilgili araştırma yapanlar (bk. Süleyman Gönçer, Afyon İli Tarihi (İstanbul, 1991), 132–133; İlgar, Karahisar-ı Sahip Sancağı Müftülük Kurumu ve Afyonkarahisar Müftüleri, 55–56; Edip Ali Bakı, XVII-XIX'uncu Yüzyıl Şairlerinden Mehmet Fevzi (Afyon, 1945), 15) şehirde farklı tarihlerde görev yapmış Abdullah isimli iki müftüyü ayırt etmek için birinin şairliğini dikkate almanın işlerini kolaylaştırdığını söylemişlerdir. Bazı araştırmalarda (Bakı, 1945, 15; İlgar, 1992, 45) söz konusu müftüye ait olduğu belirtilen manzumelere de rastlanmaktadır. Bunlardan bir örnek aşağıdaki gibidir:

*“Kendi bildiğinle yol alamazsın
Kılavuzsuz menzile varamazsın
Teslim ol mürşide yolda kalırsın
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

*Kur'an, hadis cümle kitap içinde
Mürşide boyun ver kalma yabanda
Buyurdu kim “Ol” ki mürşide bende
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

*Sultân'ın mürşidi Cebrail oldu
Musa Peygamber de Hızır'ı buldu
Anın çün irfânî âleme doldu
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

*Mürşide uymazsan kalbin silinmez
İlm-i zahir ile Hakk'a erilmaz
Kalbin silinmeyecek dizar görünmez
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

*Cüneyd'ü Bayazid cümle evliya
Eğer sen de aşık isen bî-riya
Mürşid ile eriştiler Tanrı'ya
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

*Dizar ister isen mürşid farz sana
Öğüt tutmaz isen kalırsın denâ
“İbteğu” Kur'an'da delildir buna
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.*

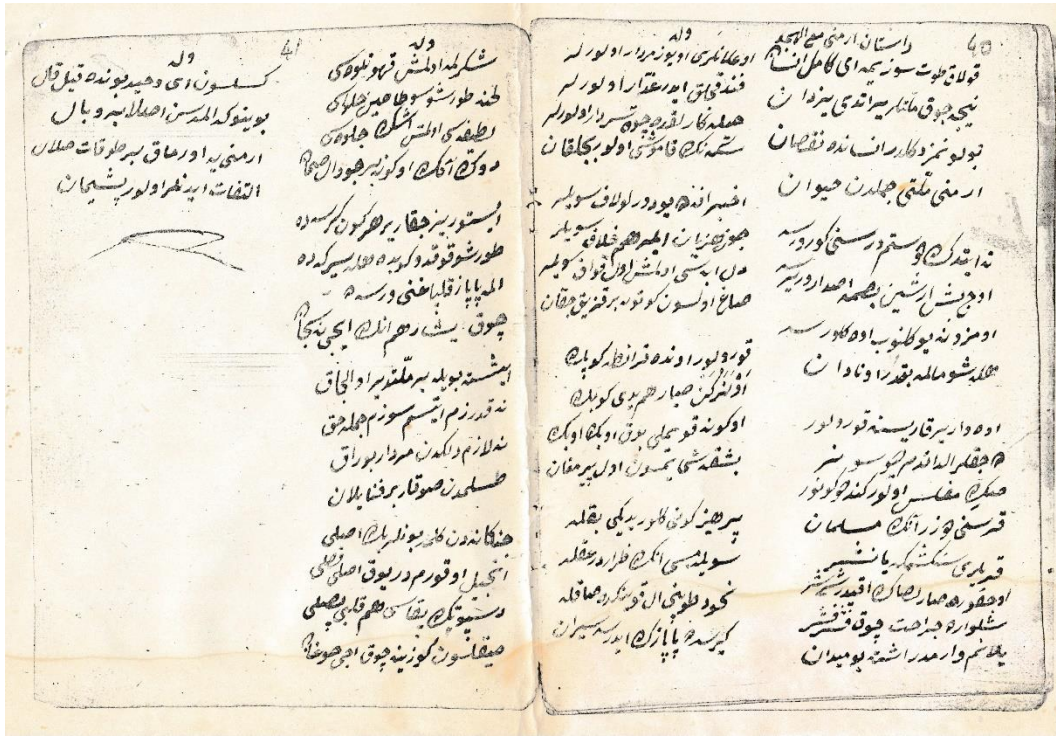
*Müftî derviş çok kitaplar görmüştür
Zahire aldanan yolda kalmıştır
İllâ muradın mürşidde bulmuştur
Teslim ol mürşide yolda kalırsın.”
(İlgar, 1992, 45–46)*

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin 1861 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir. Vefatı, şehirde büyük üzüntüyle karşılanmıştır. Cenazesi Afyonkarahisar'ın merkezinde yer alan Akmescid camiinin haziresinde bulunan babası Şeyh Hüseyin Efendi'nin yanına defnedilmiştir. Mezar taşı, aile tarafından muhafaza edilmektedir.

1.5. Abdullah Vehbi Efendi'nin Oğlu Mehmed Vâhid Efendi

Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin tek erkek evladı vardır. Bu kişi, 1838 tarihli nüfus defterindeki kayıta (Kargı, 2016, 371) 11 yaşında gözüken 1827 doğumlu Mehmed Vâhid Efendi'dir. Babası başta olmak üzere devrin âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve babasının vefatı üzerine 34 yaşında Alaca (Umur Bey) medresesine müderris olarak atanmıştır. 1864 tarihinde bu görevi devam ettirdiği şer'iyeye sicilindeki bir kayıta (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iyeye Sicil Defteri (1265-1268), İSAM, 574, 119) desteklenen Mehmed Vâhid Efendi'nin 1886 yılında vefatına kadar müderris olarak görev yaptığı, birden fazla şiir divanı olduğu ancak bunların zaman içinde muhafaza edilemediği içlerinden bir tanesinin aile tarafından halen muhafaza edildiği bilinmektedir. Bu Divan'dan bir örnek aşağıda sunulmuştur:

Şekil 3. Mehmed Vahid Efendi'nin Divanından

1.6. Dağ Medresesi

Önceki satırlarda sözü edildiği gibi bu aileye bir tekke ve ikameti için bir mesken temini yoluna gidilmiştir. Konuyla ilgili 548 numaralı Afyon Şer'iyeye Sicili'nde (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'iyeye Sicil Defteri (1170-1178), İSAM, 548, 125) "kendilerine mahsûs ma'bed-i sulehâ ve mesken-i fukara olacak bir tekkelerinin bulunmadığını" bildirmesi üzerine, 19 Şevval 1171/26 Haziran 1758 tarihinde Kütahya'dan Karahisarısâhib mutasarrıfına, kadısına ve âyanına hitaben gönderilen iki buyuruldu ile bir tekke ve ailenin ikameti için münasip bir hane bulunması istenmiştir. Sicilde bahsi geçen bu mesken, ailenin yaklaşık 250 yıldır elinde bulunan Sinan Halife (şimdiki adıyla Bademli) Mahallesi Dağ Sokak'ta yer almaktadır. Bahsi geçen mekân eğimli bir arazi yapısına sahip olduğundan arsa birbirine paralel üç set halinde düzenlenmiştir. Bunlardan Hıdırlık tepesine doğru olan en üst sette Dağ Medresesi'nin yer aldığı gerek aile üyeleri ve gerekse halk tarafından bilinmektedir. Söz konusu sicilde Müftü

Abdullah Vehbi Efendinin babasının bir tekke talebi söz konusu olmasına rağmen tekkeden değil de niçin böyle bir medresenin söz konusu edildiği açık değildir. Aynı zamanda bahsi geçen sette halen bir bina da yer almamaktadır.

Bu durumda söz konusu yapının durumuyla ilgili nasıl bir izah getirilebilir? Öncelikle bahsi geçen sicilde fiyatına varıncaya kadar aile için mesken ile birlikte bir tekkenin temin edildiği kayıt altına alındığından, tekkenin varlığı konusunda kuşkuya gerek yoktur. Aynı zamanda Müftü Abdullah Vehbi Efendinin babasının bir halvetî şeyhi olması da bu mekânın öncelikle tekke olarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu mekânın medrese olması durumuyla ilgili olarak birkaç husus üzerinde durulabilir. Bunlardan ilki, tekke olarak inşa edilen yapının varisleri ve dolayısıyla yöre halkı tarafından medrese olarak bilinmesidir. Yangın, deprem gibi doğal afetlerle sözü edilen tekkenin ortadan kalkmış olması, mevcut olmayan bir bina ile ilgili rivayetleri muhtelif hale getirmiş olabilir. Zayıf bir ihtimal olmakla beraber konuyla ilgili böyle bir açıklama getirilebilir. İkincisi, başlangıçta tekke olarak inşa edilen yapının muhtelif sebeplerden dolayı medreseye dönüştürülmüş olmasıdır. Gerek ailenin varisleri ve gerekse yöre halkının bu yapıyı medrese olarak zikretmesi, bu ihtimali güçlendirmektedir. Ayrıca Afyon Kocatepe Üniversitesi marifetiyle hazırlanan Afyonkarahisar Vakıf Eserleri adlı eserde şehrin medreseleriyle ilgili bilgi verilen bölümde bu isimle Hıdırlık sırtlarındaki bir medreseden bahsedilmesi de konuyla ilgili ihtimali daha da güçlendirmektedir. Ancak bu medresenin sözünü ettiğimiz mekânda değil Ardıç Mahallesi'ndeki Kuyulu Camii bitişiğinde olduğu belirtilmektedir.

Sonuç

Çalışmamızda Osmanlı devlet teşkilatının ilmiye sınıfına mensup Müftü Abdullah Vehbi Efendi ve ailesiyle ilgili özellikle şer'iyeye sicillerinden istifadeyle bazı tespitlerde bulunulmuştur. Bu kayıtlarda aileyle ilgili "es-Seyyid" nitelendirmesinden hareketle kökenlerinin Hz. Hüseyin'e dayandığı sonucuna varılmıştır. Şeyh Hüseyin Efendi'nin Nakîbuleşrâf Kâimmakamlığı görevine getirilmiş olması da bu durumu desteklemektedir. Aynı zamanda bu tespit aile üyeleri tarafından da dile getirilmektedir. Yine bu noktadan hareketle ailenin atalarının Medine kökenli olabileceklerini varsayabiliriz. Aile üyelerinin aktarımından hareketle oradan Horasan taraflarına gittikleri dile getirilmektedir. Emeviler dönemindeki Orta Asya'ya yönelik fetihler için böyle bir intikalin söz konusu olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda fetih için giden mücahitlerin fethedilen bölgelerdeki halklara İslam'ı tanıtmak ve öğretmek için iskân ettirildikleri bilinen hususlardandır. Ne zamana kadar bu bölgede kaldığı bilinmemekle beraber kayıtlarda Akşehirli olarak zikredilmiş olmasından dolayı Konya üzerinden buraya gelmiş olması düşünülmektedir. Şeyh Hüseyin Efendi'nin halvetî şeyhi olması ve kendisine devlet imkânlarıyla tekke tahsis edilmiş olması, Akşehir'den Karahisarısâhib'e intikalin görev gereği olduğunu göstermektedir. Oğlu Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin yaklaşık yirmi yıllık müftülük görevini yerine getirdiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu görev sürecinin fasılalarla devam etmiş olması önemle üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Kayıtlardan birinde (Karahisar-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1238), İSAM, 562, 75; (Uzundal, 2011, 68,80, 167) liyakatsızlık nedeniyle görevden alındığı zikredilmiş olsa da çok geçmeden aynı göreve getirilmiş olması bu itham ile ilgili soru işaretleri oluşturmaktadır. Görevden alınışlarının arkasında yatan gerçeğin üst yönetimle ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda müderris olarak da görev yapan Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin bu görevi müftülük ile birlikte mi sürdürdüğü açık değildir.

Yukarıdaki satırlarda söz konusu ettiğimiz gibi bu çalışmamızın odak noktası konuyla ilgili henüz literatüre kazandırılmamış olan bazı kalıntıların okuyucuyla paylaşılmasıdır. Bunlardan birisi aileye tahsis edilen evin avlusunda yer alan çeşmenin kitabesidir. Bu kitabenin özelliklerini, üzerinde yer alan dörtlüğü ve orijinal resmini paylaşarak alana katkı sağlamak istedik. Bu kitabe, ailenin ikamet ettiği mesken, ailenin şiiresine ilgisini ve aileye ait

olan tekke-medrese hakkında önemli veriler içermektedir. Yine ailenin atalarından yadigar olarak sakladığı kalıntılardan biri de Şeyh Hüseyin Efendi'ye ait olduğu düşünülen mezar taşıdır. Bu mezar taşının da resmi paylaşılmış olup durumuyla ilgili değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca aileye mensup bir akademisyenin içerden bir kimse pozisyonunda çalışmamıza yazar olarak destek vermiş olması söz konusu verileri daha da kıymetli hale getirmiştir. Bununla birlikte Osmanlı devlet teşkilatının ilmiye sınıfına mensup bu ailenin ve mensuplarının tam olarak aydınlatılması için yapılması gerekenleri de ana hatlarıyla ortaya koymak istiyoruz. Bunları Müftü Abdullah Vehbi Efendi'nin tedris süreci, görevden alınmasının arkasındaki sebepler, sözünü ettiğimiz tekkenin halvetî tarikatı içindeki yeri, yine bu tekkenin medreseye dönüştürülmesinin sebepleri ve bu yapının akıbeti şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Kaynaklar

- Âli, Gelibolulu Mustafa. Nushatü's-Selâtin. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, Çerçi, F., 2015.
- Aslan, Nasi. "Osmanlı İlmiye Teşkilatının Bozulmasına Dönük Bir Eleştiri:Sinobî Abdullah Ahdî Örneği". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 19/1 (2019), 221–239.
- Atay, Hüseyin. Osmanlılar'da Yüksek Din Eğitimi (Medrese Programları-İcâzet Nâmeler Islahat Hareketleri). İstanbul: 1983.
- Atik, Kayhan. "XVII. Yüzyıl Osmanlı Aydınlarına Göre İlmiye Teşkilatındaki Çözölmeye İlişkin Tespit ve Teklifler". Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 14 (2000), 31–54.
- Bakı, Edip Ali. XVII-XIX'uncu Yüzyıl Şairlerinden Mehmet Fevzi. Afyon: 1945.
- Buzpınar, Ş. Tufan. "Nakîbuleşrâf". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisipedi. 32/322–324. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çadırcı, Musa. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Çelik, Kürşat. "565 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şer 'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Fihristi 1839-1840 (H. 1255-1256)". Turkish Studies 4/3 (2009), 550–582.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1993.
- Ergün, Mehmet Özgür. 653 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şer'iyye Sicili. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Gök, Nurşen. III. Selim Döneminde Afyonkarahisar'ın Sosyal ve İktisadi Tarihi (1789-1808). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Gönçer, Süleyman. Afyon İli Tarihi. İstanbul: 1991.
- Güneş, Mehmet. "1822-1830 Yılları Arasında Afyon'da İlmiye Sınıfına Mensup Yöneticiler". Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 3/1 (2001), 91–104.
- Hülagü, M. Metin. "Osmanlı Devletinde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11 (2001), 73–93.
- İlgar, Yusuf. Karahisar-ı Sahip Sancağı Müftülik Kurumu ve Afyonkarahisar Müftüleri. İstanbul: Eramat Matbaacılık, 1992.
- İpşirli, Mehmet. "Câbî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 6/529–530. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

- İpşirli, Mehmet. "İlmiye". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/141–145. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- İpşirli, Mehmet. "Osmanlı İlmiye Mesleği Hakkında Gözlemler (XVI-XVII.Asırlar)". Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman 7/8 (1988), 270–285.
- Kara, Ahmet Sinan. Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Müftülük: Müftülerin Eğitim, Tayin, Azl ve Sosyalki Konumlandırılmaları / Geçen Yüzyılın Osmanlı Müftüleri: Osmanlı Devleti'nin Eğitimi, Tayini, Görevden Alınması ve Görevden Alınması, Sosyal Hayattaki Pozisyonları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Karazeybek, Mustafa vd. Afyonkarahisar Vakıf Eserleri. Afyon: Akü Yayını, 2005.
- Kargı, Kadir. Karahisar-ı Sahib Kazasına Ait 1692 Numaralı Nüfus Defteri ve Değerlendirilmesi (H.1254/M.1838-1839). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Küçükbaşcı, Mustafa Sabri. "Seyyid". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 37/40–43. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Mert, Özcan. "Âyan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 4/195–198. İstanbul, 1991.
- Örenç, Ali Fuat. "Mutasarrıf". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 31/377–379. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Özdemir, Üzeyir. 1817-1818 M. (1233 H.) Tarih ve 561 Numaralı Afyon Şer'iyye Sicili /1817-1818 M. (1233 H.). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Özkaya, Yücel. "Mütesellim". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32/203–204. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Sarı, Mehmet. "Afyonkarahisarlı Alimler, Şairler ve Yazarlar". Afyonkarahisar Kütüğü. 3–32. Afyonkarahisar: Akü Yayını, 2001.
- Soysal, Mehmet. 557 Numaralı Afyon Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Şer'iyye Sicili. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Uğur, Yunus. "Şer'iyye Sicilleri". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39/8–11. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ünal, Mehmet Ali. Osmanlı Müesseseleri Tarihi. Isparta: 1997.
- Üyümez, Mevlüt vd. Afyonkarahisar Camileri. Afyonkarahisar: ts.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1998.
- Uzundal, Edip. 562 No'lu Şer'iyye Siciline Göre Karahisar-ı Sâhib Sancağı (Belge Özetleri ve Değerlendirme). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Şer'îye Sicil Defteri (1210). İSAM, ts.